

AGRIECONOMICA

AE GRO EKO NOMI KA

godina

47

broj

78

Novi Sad 2018.

DEPARTMAN ZA
E K O N O M I K U
POLJOPRIVREDE I
SOCIOLOGIJU SELA

POLJOPRIVREDNI FAKULTET
UNIVERZITET U NOVOM SADU

www.agroekonomika.rs

ДОПРИНОС КОСТЕ ГЛАВИНИЋА УНАПРЕЂЕЊУ ПОЉОПРИВРЕДЕ У СРБИЈИ

Гарић-Петровић Гордана¹

Резиме

У раду представљен допринос Косте Главнића унапређењу пољопривредне производње у Краљевини Србији. Коста Главнић је данас, пре свега, познат као професор Велике школе и председник Београдске општине у више наврата. Као свестрана личност, Коста Главнић је усмерио своје креативне напоре да на различите начине да допринос модернизацији тада најзначајније привредне гране Србије. Као грађевински инжењер, он је конструисао тада модерну сушницу за шљиве. Био је члан добротвор Српског пољопривредног друштва. Писао је књиге и текстове о пољопривреди. У периоду од 24. августа 1908. до 24. фебруара 1909. године под његовом непосредном надлежношћу, као министра народне привреде, налазила се и област пољопривреде.

Кључне речи: Коста Главнић, пољопривреда, Министарство народне привреде, Краљевина Србија, суве шљиве

KOSTA GLAVINIĆ'S CONTRIBUTION TO THE IMPROVEMENT OF AGRICULTURE IN SERBIA

Garić-Petrović Gordana¹

Summary

The paper discusses the contribution of Kosta Glavić to the improvement of agricultural production in the Kingdom of Serbia. Kosta Glavić is known as a professor of the Great School and President of the Belgrade Municipality on several occasions. As a versatile person, Kosta Glavić directed his efforts towards the modernization of the Serbian agriculture. As a construction engineer, he constructed a modern plum dryer. He was a member of the Serbian Agricultural Society. He wrote books and texts on agriculture. In the period from August 24, 1908 to February 24, 1909, he oversaw the agriculture as a minister of national economy.

Key words: Kosta Glavić, agriculture, Ministry of National Economy, Kingdom of Serbia, dry plums

¹ Др Гордана Гарић-Петровић, истраживач сарадник, Историјски институт Београд, Кнеза Михаила 36, 11000 Београд; gordana.garic.petrovic@iib.ac.rs

¹ Gordana Garić Petrović, Ph.D., research assistant, the Institute of History Belgrade, Kneza Mihaila 36, 11000 Belgrade; gordana.garic.petrovic@iib.ac.rs

1 Увод

Коста Главинић је рођен 1858. године у Београду у трговачкој породици Димитрија Главинића (Павловић 1939, 1). Школовао се у Шапцу и Београду, да би потом завршио студије на Техничком факултету Велике школе. На Високој техничкој школи у Берлину је студирао од 1880. до 1884. По завршетку студија вратио се у домовину, где је кратко време радио у Железничком одељењу Министарства грађевина. Почев од 1884. године ради на Техничком факултету у Београду, прво као суплент а потом професор. У два наврата је био декан и једном ректор. Од 1886. постаје општински одборник. У више наврата је био председник Београдске општине (1903-1905; 1906-1907; 1910; 1918). За време његових мандата завршен је водовод, израђени су планови за канализацију, започет је катастарски премер, подигнуто је више основних школа, пројектован је и засађен парк Доњег Калемегдана, засађено је више паркова и скверова, подигнути су први јавни нужници (ИАБ – 1119 – К 1 1. 13; Поповић 1939, 7; Латинчић 2012, 93; Јешић 1939, 4). Дужност министара народне привреде Коста Главинић је вршио у периоду од 24. августа 1908. до 24. фебруара 1909. године. Након оставке, био је министар на располагању све док није пензионисан 11. фебруара 1910. Поново је активан већ следеће године, када постаје владин комесар у Народној банци Краљевине Србије. Са овог положаја је отишао у пензију 1924. године, у шездесетосмој години живота (ИАБ – 1119 – К 1 1. 13). Коста Главинић је познат као један од најпреданијих председника Београдске општине и конструктор посебне сушаре за шљиве.

2 Главинић као конструктор пољопривредних сушара и винских подрума

Пројектовање сушаре за шљиве, у народу познате као Главинићева сушница, било је повезано са интересовањем које је од младости показивао за унапређење пољопривреде и квалитета пољопривредних производа. Томе је свакако допринело одрастање у трговачкој породици, која се бавила извозним пословима. Накнадно стечено инжењерско образовање усмерио је, између осталог, и на побољшање начина сушења шљива, које постају у то доба један од најзначајнијих српских извозних артикала.

До појаве савременијих сушара, у Србији шљиве су сушене у примитивним пушницама – јамишанама или мишанама. Оне су углавном биле дрвене и примитивне са хоризонтално поређаним лесема од прућа, по којима су растиране шљиве. Испод лесе налазила се примитивна пећ у облику куполе. Ове пећи су прављене тако што би од лесковог прућа био направљен густ свод. По овом купастом своду био би налепљен дебео слој иловаче испод кога би била наложена јака ватра од које би пруће изгорело а иловача се испекла задржавајући облик куполе. Веће пушнице су обично биле озидане од камена, цигле или ћерпича, под двостраним кровом, са ајатом. У њима се налазило по четири до осам пећи ("фуруна", "пећина") које су ложене из ајата. Изнад њих су постављане лесе за сушење шљива - шест или десет лесе на једну пећ (Гарић Петровић 2017, 140).

Овај начин сушења шљива није задовољавао све веће потребе извозне трговине. Стога се у Србији граде и прве приватне и државне сушаре. Још као студент Високе техничке школе у Берлину 1882. године Коста Главинић је руководио грађењем првих таквих сушара за сушење шљива француског Исартијевог система у Јаребицама и Косијерићу. Ове сушаре он је обишао 1886. вршећи различите пробе за рачун Министарства народне привреде. (ИАБ – 1119 – К 4 3.4.7.1; Главинић 1935, 545-546; Јешић 1939, 5) Овај рад му је био подстрек да се и сам окуша у пројектовању и конструисању новог типа сушаре која ће више одговарати тадашњим приликама и навикама у Србији а која ће сушити поред шљива и друго воће, поврће и кукуруз у клипу. Трудио се да сушара буде квалитетна, што јефтинија и једноставнија за руковање (ИАБ – 1119 – К 6 5. 136). Тако је конструисао, задржавши Исартијев принцип, сушару са лименом пећи, 12 лесе и спољном конструкцијом као код старих домаћих пушница (Главинић 1900б, 11; Поповић 1939, 5).

Код Главинићевих сушница пећ је била смештена испод такозваног сушилишта у коме се налазило 12 лесе. До шљива је топао ваздух доспевао из шест канала, покривених опеком. Такође, водена пара је одвођена кроз посебне отворе, док дим није ни долазио у додир са шљивама, јер је одвођен посебним цик-цак лименим чунком. Спољна конструкција се није разликовала од домаћих пушница. Прва таква сушара саграђена је у Топчидеру 1889. године (Главинић 1900, 4-5; Главинић 1903, 1-16; Главинић 1935, 546).

Због неекономичности модерних сушара, које су подигнуте о трошку Министарства народне привреде и самог краља Милана, чији капацитети нису били у потпуности искоришћавани због велике потрошње дрва, Министарство народне привреде је расписало 1897.

конкурс за избор најбоље сушаре. На њему се најбољом показала Главинићева сушара која је од 100 килограма свежих шљива давала 29,42 килограма сувих. Време сушења је било 33 часа и 56 минута а при томе је трошено 196,4 килограма дрва. Овом приликом су нешто слабије резултате, нарочито у потрошњи дрва показале Рибоова (272 килограма дрва) и Казнилова (284 килограма дрва) сушара, док је обична домаћа пушница потрошила три пута више дрва од Главинићеве сушаре. Након мањих дорада ова сушара је препоручена од Министарства народне привреде као сушара најподеснија за наше прилике (Гарић-Петровић, 2017:141-142). Следеће године план Главинићеве сушнице је награђен похвалницом на изложби држаној у време друге прославе славе Српског пољопривредног друштва. Исте године конструкција сушнице је награђена златном медаљом на смотри пољопривредних направа Пожешког среза. Овако добра оцена Главинићеве сушаре потврђена је и на Светској изложби у Паризу, на којој је освојила бронзану медаљу (ИАБ – 1119 – К 6 5. 3- 6; ИАБ – 1119 – К 6 5. 37).

Пошто је Главинићева сушара званично препоручена од стране Министарства народне привреде, било је неопходно подићи што већи број сушара у областима богатим шљивицима. Почетком 20. века то су били окрузи централне и западне Србије, посебно Крагујевачки, Ваљевски и Подрински (Гарић Петровић 2017, 160). Стога је у овим крајевима 1898. и 1899. године подигнуто шест Главинићевих сушара а Министарство народне привреде је 1901. године материјално помогло курсеве за обуку сеоских зидара за зидање оваквих сушара у Ужичком, Ваљевском и Подринском округу, које је лично држао Коста Главинић (ИАБ – 1119 – К 6 5. 136; Главинић 1900б, 43).

У циљу поспешивања извоза сувих шљива и у складу са политиком све веће контроле пољопривредних производа, Влада је на почетку Царинског рата одлучила да се из прихода Класне лутрије издвоји 15.000 динара за набавку Главинићевих сушница и тријера (Ђорђевић 1962, 350-351). Помоћ владе и Добра прилагођеност домаћим приликама, јефтина израда и квалитет производа утицали су на све распрострањенију употребу Главинићеве сушнице. Према подацима Министарства народне привреде до 1913. године их је било 915 у употреби. (Аноним 1913, 365).

Поред основног типа сушнице, Главнић је пројектовао и још упрошћену и комбиновану сушницу. Прве упрошћене сушнице саграђене су 1902. године на имању Српског пољопривредног друштва и у Школи за винодеље и воћарство у Букову. Код комби-

новане сушнице, уз простор за сушење шљива налазили су се и просторије са казанима за печење ракије и кување пекмеза. Оваква сушница је подигнута у оквиру Средње пољопривредне школе у Ваљеву 1934. године. (ИАБ - 1119 – К 5 3.4.1 57; ИАБ – 1119 – К 5 2.1; 1119 К 5 4.2.60; Главинић 1935, 546; Јешић 1939, 5)

Своје инжњерско знање усмерено ка пољопривреди Главинић није само искористио за пројектовање чувене сушаре. Он је, такође, био заинтересован и за пројектовање и изградњу великих винских подрума, житница, млинова и пекара. Како би се упознао са најмодернијим тенденцијама у тој области, 1912. године је обишао поједине области у Немачкој. Као плод овог пута настали су планови за задружне подруме за јовачку, јелићку, кавадарску, и смоковачку задругу. Помогао је саветима и упутствима израду планова за задружни подрум Венчачке виноградарске задруге у селу Бањи (ИАБ – 1119 – К 6 5. 137-138; Поповић 1939, 6-7).

Друштвено-политички рад Косте Главинића **3**

Паралелно са практичним радом, Коста Главинић је био и велики пропагатор напреднијих начина производње и прерађивања пољопривредних производа. На том пољу деловао је, пре свега као члан Српског пољопривредног друштва. Учлањењем у ово стручно удружење Коста је следио пут свог оца, који је учествовао у раду Српског пољопривредног друштва још од самих почетака 1869. године (ИАБ – 1119 – К 6 5. 3-6; Поповић 1939, 1). Интересујући се за пољопривредну проблематику, Коста је објавио велики број чланака у друштвеном органу „Тежак“ (ИАБ – 1119 – К 6 5. 37; Јешић 1939, 4). Као посебне монографије штампано му је 12 радова о преради воћа и виноградарству, од којих су неки имали два издања.²

Коста Главинић је, такође, био и један од оснивача Воћарско-пчеларске задруге, као и члан и председник Српског пчеларског друштва (ИАБ – 1119 – К 5 3.4.1 47-51; ИАБ – 1119 - К 5 2.1; Јешић 1939, 4).

Рад на питањима привредног и културног преображаја села неминовно га је усмерио ка задругарском покрету. Непуну деценију по формирању прве српске земљорадничке задруге, Коста Главини-

² Главинићева сушница, Главинићева сушница за сушење шљива а највише шљива, Комбинована Главинићева сушница, Кратко упутство за резивање винограда подигнутих калемљеном лозом, О користима задружне прераде шљива, О подизању винограда домаћом лозом на живоме песку, О савршенијим сушницама за сушење шљива и њиховом значају за пољску привреду у Србији, Пећ за сељачке домове, Сушница за воће, Упрошћена Главинићева сушница, Упутство за сузбијање пероноспоре, Упутство за сузбијање пероноспоре, оидиума и еринозе, Значаја Главинићеве сушнице за производњу сувих шљива у Србији.

нић је 1902. године постао дописни члан Главног савеза српских земљорадничких задруга. Од 1904. до 1923. био је члан Управног одбора а од 1923. до 1927. године председник Надзорног одбора. Његов вишедеценијски рад у оквиру задругарског покрета награђен је 1934. године златном задругарском медаљом (ИАБ – 1119 – К 6 5. 9; ИАБ – 1119 – К 6 5. 30-31; ИАБ – 1119 – К 6 5. 3-6).

Као и већина друштвених прегалаца оног доба, Коста Главинић је био и политички ангажован. Као члан Самосталне радикалне странке, он је 24. августа 1908. године био постављен за министра народне привреде у влади Пере Велимировића, оставши на њему до пада владе 24. фебруара наредне године (Љушић *et al.* 2005, 219-220). На овај положај Главинић је предлаган још 1903. године, али је наименовање одбио због обављања дужности председника Београдске општине. (ИАБ – 1119 – К 6 5. 21) У тренутку када је преузео дужност министра народне привреде 1908. године, Србија а нарочито њена привреда биле су већ пар година под ударом последица Царинског рата, да би у току његовог мандата избила и Анексиона криза. Доласку на чело министарства привреде Косте Главинића и формирању владе Пере Велимировића претходио је период дубоке политичке кризе изазване новим уговором са Аустроугарском, који је изазвао опште незадовољство у народу. Иако је то био увод у крај Царинског рата, одредбе којима је забрањен извоз живе стоке, смањени извозни контингенти заклане стоке и уведени аустроугарски ветеринари у српске кланице били су за многе неприхватљиве, посебно Самосталну радикалну странку. Споразумом радикала и самосталаца, ипак је обезбеђено да у току мандата нове владе Пере Велимировића, овај спорни уговор буде изгласан у Скупштини (Ђорђевић 1962, 460-462).

Ступајући на дужност министра народне привреде, Коста Главинић је преузео старање о српској пољопривреди у којој су већ примењивана решења за већину горућих питања проистеклих из аустроугарске блокаде. Отворене су нове трговинске агенције у иностранству, пронађени су нови путеви извоза српске робе, склопљени су трговински уговори. Тада се, да би се превазишли новонастали проблеми у трговини стоком, нагло развија месна прерађивачка и кланична индустрија, а расте извоз масти и јаја. Истовремено превазиђен је проблем са извозом житарица и то појачаним извозом преко Солуна и Варне. Извоз треће важне групе извозних артикала – сувих шљива и пекмеца, такође је 1906. године доживео скок (Ђорђевић 1962, 338, 348, 363, 374-378, 481).

Иако се чинило да је 1908. године завршен Царински рат, Анексиона криза која је отворена 6. октобра 1908. године отвориће ново поглавље у Царинском рату. У октобру када је избио спор Аустроугарске и Румуније око извозних контингента стоке, Аустроугарска је зауставила процес ратификације уговора са Србијом и само га провизорно продужила на три месеца. У тим тренуцима Влада и Министарство привреде настављају са политиком осамостаљивања српског извоза са све мањом интервенцијом државе и подстицањем све већег укључивања крупног капитала, као и контролом квалитета производа. Све ове мере уродиле су плодом јер је српска трговина у потпуности издржала губитак суседног тржишта (Ђорђевић 1962, 465, 471).

Нове и бурне прилике покренуте Анексионом кризом довешће у питање савез радикала и самосталаца. Као повод за пад владе послужиће једно спорно питање везано лично за Косту Главинића. Он је као министар народне привреде одобрио смањење таксе за сечу шуме на Три и Копаонику Пословној банци и Божи Јелићу, предузетнику из Бруса, како би се рашчистили оболели делови шуме, што је наишло на неодобравање дела посланика на челу са Драгомиром Радуловићем. Невешт у политичким играма, Главинић није успео да се избори са нападима. Одбијање Скупштине да се на дневни ред стави питање анкетног одбора, који би утврдио истину, пресудило је да поднесе оставку (ИАБ – 1119 – К 1 3.2 ; ИАБ – 1119 – К 5 3.4.1 1-3; Ђорђевић 1960, 217).

Лоше искуство с краја министарског мандата није поколебало Главинића да настави са својим друштвеним ангажманом. Он се након Првог светског рата нашао на челу Главног одбора за обнову пољопривреде у Србији при Министарству пољопривреде (ИАБ – 1119 – К 5 3.4.1 5-10).

Поред бриге о унапређењу пољопривреде, Коста Главинић је био члан више друштава која су имала за циљ побољшавање услова живота на селу. Као члан управног одбора Друштва за чување народног здравља, он је 1908. године конструисао нови тип пећи за сељачке домове са циљем да се побољшају хигијенски услови живота на селу. Већ у пензији, 1935. године, покренуо је оснивање и касније руководио радом задруге „Рукотворине“, која је имала за циљ да спречи одумирање ручног рада и традиционалних сеоских заната (ИАБ – 1119 – К 2 3.3.2.2; ИАБ – 1119 – К 2 3.3.2.3; Поповић 1939, 9). У истом духу је био и његов рад у оквиру Комитета за одевање села, који је пропагирао већу независност села од тржишта одевних предмета и тканина (ИАБ – 1119 – К 2 3.3.2.8). Осим у наведеним задругама деловао је и у оквиру Главне задруге за народно просвећивање (ИАБ – 1119 – К 4 3.4.5).

Своје интересовање за пољопривреду и љубав према селу, Коста Главинић је пренео и на своју децу. Још као ученик осмог разреда гимназије, његов син Милан је награђен похвалницом Српског пољопривредног друштва за пуну кошницу са покретним саћем, цеђени мед и мед у саћу изложене на изложби у Београду (ИАБ – 1119 – К 6 5. 3-6).

По ослобађању Србије 1918. Коста Главинић је послао своје три кћери Славку, Добрилу и Косару у Швајцарску, Француску и Енглеску, како би се тамо обучиле за рад на просвећивању женске омладине на селу. У Швајцарској, оне су обишле пољопривредне и домаћичке школе у Женевском, Циришком и Бернском кантону. У Француској су посетиле пољопривредне школе за женску децу. Потом су отпутовале у Енглеску, где су завршиле 1919-1920 деветомесечни курс у домаћичкој школи у Истборну. Затим обилазе пољопривредне женске колеџе у Брајтону, Пристону и Кингстону. Слушале су предавања и вршиле пољопривредну праксу у колеџима у Принстону и Кингстону. Потом су све три завршиле курс из живинарства у Мидлендској пољопривредној школи у Дарбију. Вративши се у Краљевину Срба Хрвата и Словенаца отишле су у Љубљану где су код Мартина Хумека похађале течај из пчеларства (ИАБ – 1119 – К 6 5. 32). По повратку у Србију Славка и Косара су организовале Домаћичке школе у Ужичкој Пожеги и Лазаревцу (ИАБ – 1119 – К 6 5. 61).

Осим у наведеним удружењима чији је рад био везан за пољопривреду и село, Коста Главинић је био и члан Удружења за заштиту животиња и растиња, Српског бродарског друштва, Српског инжњерског удружења а касније Југословенског удружења инжењера и архитеката (ИАБ – 1119 – К 5 3.5. 45).

Учествовао у ратовима 1876-1878 и 1885, а као главни инспектор болница и у балканским ратовима. Одликован је: Споменицом за рат 1876-1878; Орденом Светог Саве II степена; Таковским крстом IV степена; Карађорђевоом звездом III степена и Орденом Белог орла V степена (ИАБ – 1119 – К 1 1.13; Латинчић 2012, 94).

Пред крај живота одлучио је да своју богату библиотеку завешта своме народу. Многобројне наслове из пољопривредне и задругарске тематике поклонио је највећим делом Пољопривредном факултету (75 наслова), а мањим Српском пољопривредном друштву (31) и Шабачкој читаоници (7) (ИАБ – 1119 – К 5 3.5 4).

Коста Главинић је умро 25. септембра 1939. године у Београду, у осамдесетпрвој години (ИАБ – 1119 – К 1 1.12).

Литература 4

ДОПРИНОС
КОСТЕ
ГЛАВИНИЋА
УНАПРЕЂЕЊУ
ПОЉОПРИВРЕДЕ
У СРБИЈИ

1. Аноним 1913, Колико и каквих имамо сушница у Србији, Тежак 44, 365.
2. Гарић Петровић, Г. 2017, Земљорадња у Србији (1878-1912), Београд.
3. Главинић, К. 1900, Главинићева сушница за сушење воћа а највише шљива, Београд.
4. Главинић, К. 1900б, О савршенијим сушницама за сушење шљива и њиховом значају за пољску привреду у Србији, Београд.
5. Главинић, К. 1903, Упрошћена Главинићева сушница, Београд.
6. Главинић, К. 1935, Комбинована Главинићева сушница, Тежак 62, 545-556, 576-581.
7. Ђорђевић, Д. 1960, образовање и распад владе четворне коалиције у Србији 1909. године, Историјски часопис 11, 213-230.
8. Ђорђевић, Д. 1962, Царински рат, Београд.
9. Јешић, С. 1939, Коста Главинић (некролог), Пољопривредни гласник 19/23, 4-5.
10. Латинчић, О. 2012, Константин Коста Главинић – прилози из Историјског архива Београда, Наслеђе 13, 93.
11. Павловић, Ж. 1939, Коста Д. Главинић, Шабац.

Необјављени извори:

Историјски архив Београда (ИАБ) –
Породични фонд Главинић (1119)

Primljen/Received: 10.02.2018.
Prihvaćen/Accepted: 12.03.2018.